

BİR CİNAYETİN ANATOMİSİ: SINDIRGI KAYMAKAMI CİNAYETİ VE KASABADA GÜÇ DENGELERİ

Anatomy of a Murder: Sındırgı District Governor Murder and Balance of Power in the Town

Nuri ADIYEKE *

Özet

Yeni kaza olan Sındırgı'nın ilk kaymakamı Süleyman Efendi, 1885 yılı 15 Eylülünde kasabanın çarşısında tütün kaçakçısı İsmail oğlu Halil İbrahim tarafından tüfekle vurularak öldürüldü. Katil ile birlikte, kasabanın önde gelenlerinden 70 yaşındaki kaza müftüsü Bozcaoğlu Mehmet Said Efendi ve meclis idare üyesi, aynı zamanda kasabanın önde gelen esnafından Şatırzade Servet Efendiler de cinayete azmettirdikleri iddiası ile gözaltına alındılar. Balıkesir Cinayet Mahkemesi'ndeki duruşmalar Aralık ayının ilk günü başladı ve mahkeme süreci hızlı bir şekilde sonuçlanarak Ocak ayı başlarında mahkeme safahatı tamamlandı. Onlarca şahidin dinlendiği yargılama sonunda katil Halil İbrahim idama mahkum edilirken azmettirici olduğu ileri sürülen Mehmet Said ve Servet Efendi suçlamaları ispatlanamadığı için beraat ettiler.

Bu cinayetin birkaç ayrı yönü vardı. İstanbul'dan uzakta, küçük bir kazada yaşanan bu cinayet merkez memurları ile yerel güçlerin çatışmasını açığa çıkardı. Olayın diğer bir yönü, Osmanlı güvenlik çatışmaları içinde önemli bir yer tutan tütün kaçakçılığı da böylesi bir cinayet ile kendisini göstermişti. Son olarak bu cinayete Osmanlı geleneksel idare örgütlenmesinden modern kurumlara geçişin görüntüleri, sancuları ve çatışmaları da su yüzüne çıkmıştı.

* Dr. Öğretim Üyesi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, nuri.adiyeke@deu.edu.tr, ORCID: 0000-0001-8577-2357

Anahtar Kelimeler: Sındırgı, kaymakam, Süleyman Efendi, cinayet, dava.

Abstract

The first district governor of the new district, Sındırgı, Süleyman Efendi, was shot and killed by Halil İbrahim, son of İsmail, the tobacco smuggler in the town's bazaar on September 15, 1885. Along with the murderer, the 70-year-old district mufti of the town, Bozcaoğlu Mehmet Said Efendi, and Şatırzade Servet Efendi, a member of the council administration and one of the town's leading tradesmen, were also detained on the charge of instigating the murder. The hearings at the Balıkesir Murder Court began on the first day of December and the trial process was concluded quickly, with the trial phase being completed in early January. At the end of the trial, in which dozens of witnesses were heard, the murderer Halil İbrahim was sentenced to death, while Mehmet Said and Servet Efendi, who were alleged to have instigated the murder, were acquitted because their charges could not be proven.

There were several separate aspects to this murder. This murder, which took place in a small town far from Istanbul, exposed the conflict between central officials and local forces. Another aspect of the incident, tobacco smuggling, which had an important place in Ottoman security conflicts, also revealed itself with such a murder. Finally, with this murder, the images, pains and conflicts of the transition from the traditional Ottoman administrative organization to modern institutions also came to the surface.

Key words: Sındırgı, district governor, Süleyman Efendi, murder, lawsuit.

1885 yılı Eylülünün 15. günü, günlerden Salı, alaturka saat dokuz sıralarında (16.45 civarı) Sındırgı kaymakamı Süleyman Efendi¹, kasaba çarşısındaki Zahir Loncası yanında tüfekle vurularak öldürüldü. Çarşıda herkesin gözü önünde işlenen bu cinayetin katili 25 yaşındaki İsmail oğlu Halil İbrahim isimli bir kaçak

¹ Resmi evraklarda kaymakamın ismi sadece Süleyman Efendi olarak yazılsa da mezar taşında Süleyman Kamil ismi yazılıdır.

tütün satıcısıydı. Bu cinayetle yeni kaza olmuş, küçük bir kasabada yaşanan siyasi çekişmeler de su yüzüne çıktı.

Sındırgı, günümüzde Balıkesir'e bağlı, 1980'li yılların başına kadar İzmir-İstanbul karayolunun üzerinde önemli bir geçit yeri idi.² Osmanlı döneminde Karesi Vilayeti'ne bağlı bir kaza olan Sındırgı 1864 vilayet düzenlemeleri çerçevesinde Bigadiç kazasına bağlı bir nahiye haline getirildi.³ 19. yüzyılın son çeyreğinde kasabanın Bigadiç'ten ayrılıp tekrar bağımsız bir kaza olma süreci de başladı. Mart 1882 tarihinde, Müslüman, Rum karışık nahiye önde gelenlerinden 110 kişiden fazla kasaba halkının imzalayıp, vilayete gönderilmesi için nahiye müdürlüğüne verdikleri arzualde; nahiyelerinin kazaya/kaymakamlığa tahvilini istemişlerdi. Bu konuda gereken masraflar için, kazadaki 6.000 dönüm bağ öşürüne büyük bir zammı da kabul ettiler.⁴ Konu vilayete aktarılmış ve kabul edilerek Karesi Vilayeti İdare Meclisi'nden Dahiliye Nezareti'ne havale edilmişti. Süreç iki yıl sürdü.

Mart 1884 tarihli Dahiliye Nezareti'ne gönderilen yazıya, nahiyenin niçin kaza olması gerektiğine dair bir de rapor eklenmişti. Bu rapora göre: Nahiye, kaza merkezi olan Bigadiç'e 25 saat mesafede olup bir iş için gitmek zorunda kalanlar sıkıntı çekiyordu. Sındırgı'nın Hüdavendigar Vilayeti ile Aydın Vilayeti'nin sınırında olması onu ayrıca önemli kılıyordu. Nahiyenin sınırları içine muhtelif kabilelerden çok sayıda muhacir iskan edilmiş, kasaba ve bağlı köylerinin nüfusu çok artmıştı. Rapora göre nahiyenin 73 köyü, 1.943 hane ve 20.189 nüfusu vardı. Vergi açısından da kasaba geliri kaymakamlığı finanse edebilirdi. Raporda, kasaba gelirinin ve vergilerinin çokluğu sayılarla açıklanmıştı. Dolayısıyla bu varidat kaza masrafları için yeterliydi.⁵ Ayrıca kasabada bir hükümet konağı ve bir de mektep inşa edilmekte idi.⁶ En önemlisi ise ahalinin bu konuda çok istekli olmasıydı.⁷

Dahiliye Nezareti'nde süreç hızlı işlemiş, aynı yılın Haziran ayı içinde talep Taksim-i Vilayet Komisyonu'nca da uygun görülmuş, Sındırgı'nın üçüncü sınıf bir kaza olması ve bir kaymakam tayin edilmesi Şura-yı Devlet'e önerilmişti.⁸ Şura-yı Devlet'te de süreç hızla tamamlanmış, aynı ay içinde Karesi vilayetinde olan Sındırgı nahiyesi, önemine binaen üçüncü sınıf bir kaza yapılmış ve

² Kasabanın coğrafi özellikleri için: Bahriye Sarıkaya, *Sındırgı Şehir Coğrafyası*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2020.

³ Murat Bektaş, *Doğal Şehir Sındırgı'nın Tarihi (20. Yüzyıla Kadar)*, AZ Yayınları, Balıkesir, 2021, s.51.

⁴ BOA. ŞD. no: 1540-43.

⁵ BOA. İ. ŞD. no: 69-4044; BOA. ŞD. no: 1556-12.

⁶ BOA. ŞD. no: 1543-17.

⁷ BOA. İ. ŞD. no: 69-4044.

⁸ BOA. İ. ŞD. no: 69-4044.

komisyonca münasip birisinin kaymakam olarak atanmasına karar verilmişti. 25 Haziran 1884 tarih ve 98 numaralı müzakere ile üçüncü sınıf kaymakamlardan Merzifon eski kaymakamı Süleyman Efendi'nin tayini uygun bulundu.⁹

Temmuz 1884 tarihinden itibaren kayıtların kaza olarak tutulduğu görülmektedir.¹⁰ Bu tarihlerde kazaya bir naip/kadı tayin edilmesi için başvurulmuştu.¹¹ Son olarak aynı yılın Eylül ve Ekim aylarında işlemleri yapılmış¹² ve 29 Kasım 1884 tarihinde Kaymakam Süleyman Efendi, Sındırgı'da göreve başlamıştı.¹³ Bu süreçte yeni kazaya çok sayıda devlet görevlisi, memur tayin edildi.¹⁴

Yeni kurulan Sındırgı kazasının ilk kaymakamı olan Süleyman Efendi, kazada on buçuk ay yöneticilik yapabilmiş, 57-58 yaşlarındayken kasaba çarşısında, ahalinin gözü önünde tüfekle vurularak öldürülmüştür. Süleyman Efendi'nin Sındırgı kaymakamlığına tayini evrakı içinde olan “terceme-i hal varakası”nda yaşamı hakkında bilgi bulunmaktadır. Süleyman Efendi Hicri 1244 (M. 1828-29) yılında İstanbul'da doğmuştur. Müteveffa Hüsrev Paşa *tebaasından* olup İbrahim Ağa'nın oğludur. Süleyman Efendi'nin iyi bir eğitim almadığı anlaşılmaktadır. Sıbyan mektebinden mezundur ve herhangi bir yabancı dil bilgisi yoktur. Nitekim kendisi üçüncü sınıf kaymakamdır. İlk olarak, 28 yaşında Ticaret Nezareti Kapu Çukadarlığı'na tayin olmuş, sonra sırasıyla Antakya, Besni, Zile ve son olarak Merzifon kazası kaymakamlığı görevlerinde bulunmuştur. Merzifon'da 31 ay çalıştıktan sonra 20 Eylül 1884 günü istifa etmiş,¹⁵ bilahare Sındırgı kaymakamlığına tayin edilmiştir. Hafize hanım ile evli olan¹⁶ Süleyman Efendi'nin tam sayısını bilemesek de birden fazla çocuğu vardı ve kendisi Hicri 1290 (M. 1873-74) yılında “rütbe-i saniye sınıf-ı sani” nişanı ile ödüllendirilmişti.¹⁷

19. yüzyılın modernleşen dünyasında, yeni kurulan bir kaza Sındırgı'da değişen iktisadi dengelerle birlikte siyasi dengeler de değiştirmeye başlamış, özellikle merkez memurları ile yerel güçler arasında bir gerginlik oluşmaya başlamıştı. Kaymakamın öldürülmesiyle bu gerginlik açık bir hale geldi. Çünkü

⁹ BOA. İ. DH. no: 929-73632-2.

¹⁰ BOA. DH. MKT. no: 1481-34-1.

¹¹ BOA. ŞD. no: 2448-13.

¹² BOA. İ. DH. no: 929-73632-3.

¹³ BOA. ŞD. no: 873-51.

¹⁴ Örneğin; Mart 1885 tarihinde kazaya 375 er kuruş maaşla bir nüfus memuru bir de katip tayin edildi. BOA. İ. DH. no: 946-74890.

¹⁵ BOA. İ. DH. no: 929-73632-1.

¹⁶ BOA. ŞD. 8 no: 73-51.

¹⁷BOA. İ. DH. no: 929-73632-1; Kaymakam Süleyman Efendi'nin üçüncü sınıf kaymakam olup, Sındırgı'nın ilk kaymakamı olduğu, ikinci dereceden nişan sahibi olduğu mezar taşında da yazılıdır.

öldürülen kaymakamın sadece katil zanlısı olan Halil İbrahim değil, kasabanın önde gelenlerinden 70 yaşındaki kaza müftüsü Bozcaoğlu Mehmet Sais Efendi ve meclis idare azası ve kasabanın önde gelen esnafından Şatırzade Servet Efendiler de cinayete azmettirdikleri iddiası ile gözaltına alındılar.

Gözaltına alınan katil zanlısı ve azmettiricisi olduğu iddia edilenler ilk sorguları yapıldıktan sonra, müdde-i umumi muavini / savcı yardımcısı Haydar Bey'in hazırladığı 26 Kasım 1885 tarihli ve 45 numaralı iddianame ve diğer evrakla birlikte Balıkesir'deki cinayet mahkemesine gönderildiler. Ertesi gün, cinayet zanlısı Halil İbrahim, Mehmet Sais ve Servet Efendiler, tevkifhaneden getirildi ve davaları başladı. Savunmalarında bulunmak için kendilerine bir vekil/avukat bulmaları istendi. Kendileri avukat tutamazlarsa, mahkemece dava vekillerinden Halil İbrahim ve Servet Efendi'ye Tome [Andonyadi] Efendi, Mehmet Said Efendi'ye de Sadettin Efendi'nin avukat tayin edileceği bir zabıt ile tebliğ edildi. Nitekim mahkeme safahatından bu kişilerin savunma avukatlığını üstlendiği anlaşılmaktadır.

Balıkesir'de Karesi Bidayet Mahkemesi Ceza Dairesi'nde, Aralık ayının ilk günü duruşmalar başladı.¹⁸ Yedi celse/oturum süren duruşmalar çok çabuk sonuçlanmış ve yaklaşık bir ay kadar süren mahkeme 5 Ocak 1886 tarihinde sona ermişti. İlk celse 1 Aralık 1885 Cumartesi günü, ikinci celse 7 Aralık Pazartesi günü, üçüncü celse 12 Aralık Cumartesi, dördüncüsü 14 Aralık Pazartesi, beşinci celse 24 Aralık Perşembe, altıncı celse 27 Aralık Pazar günü yedinci ve son celse 5 Ocak 1886 Pazartesi günü yapıldı. Mahkeme heyeti; reis Ali Rıza Efendi, müdde-i umumi muavini Ali Haydar Bey, zabıt katibi Mehmet Fuad Efendi ve üyeler Mehmet Asım, Nuri, Avraham ve Mıgırdıç efendilerden oluşuyordu. Kamuoyuna açık yapılan davaya ilginin oldukça fazla olduğu görülmektedir. Her dava

¹⁸ Sındırğı kaymakamı davası ile ilgili tutanaklar, *Ceride-i Mehakim* de kayıtlıdır. *Ceride-i Mehakim*, ilk kez 22 Nisan 1873 tarihinde yayım hayatına başlamıştır. Haftada bir gün Pazartesi günleri yayınlanan dergi bir sayı Pazar günü 251. sayısından itibaren Cumartesi günleri yayınlanır. Bir ara Salı günleri yayınlanan dergi, 1901 yılından itibaren isim değişikliğiyle haftada iki gün Cumartesi, Çarşamba günleri yayınlanmıştır. Ne var ki, dergi çok düzenli olarak çıkmamıştır. Örneğin 359. sayının tarihi 12 Temmuz, 360. sayının tarihi 20 Eylül'dür. Keza 15 Kasım 1875 ila 2 Temmuz 1879 tarihleri arasında dört yıla yakın dergi yayınlanmamıştır. Derginin ilk ismi *Ceride-i Mehakim*'dir. Daha sonra *Ceride-i Mehakim-i Adliye* ismini almış ve 1 numaradan tekrar numaralandırılmıştır. Dergi üçüncü kez isim değişikliğine giderek, 18 Aralık 1909 tarihinde *Ceride-i Adliye* ismiyle, tekrar 1 numara ile yayınlanmaya başlamıştır. Dergi, satılan bir yayındı ve *resmi*, *gayr-ı resmi* ve *ilan* olmak üzere üç kısımdan oluşuyordu.

Bu davanın tutanakları dergide, "Sındırğı Kazası Kaymakamı Süleyman Efendi'nin katli keyfiyetinden dolayı Karesi Vilayeti Mahkeme-i Cinayeti'nde cereyan eden mahkemenin zabıt varakasıdır" başlığı ile 359-362 sayıları içinde kayıtlıdır. Duruşmalar ile ilgili bilgiler, mahkemenin safahatı ve şahitlerin ifadeleri buradan aktarılmıştır.

görüşmesine erkan ve memurlardan başka çok sayıda dinleyici de katılmıştı.¹⁹ Karar duruşması olan yedinci celse toplantısına vali ve kadı/naip de katılmışlardı.²⁰

İlk olarak sanıklar için kimlik tespitinde bulunuldu. Mahkeme reisi sanıklara isim ve lakaplarını, yaşlarını, mesleklerini, doğum yerlerini ve son ikametgahlarını sırasıyla sordu. Sanıklardan katil zanlısı Halil İbrahim, baba ismi İsmail, 25 yaşında, tütün kaçakçısı ve Sındırgı kazasından olduğunu söyledi. Diğer sanık isminin Servet, şöhretinin Şatırzade, 32 yaşında Sındırgı meclis idare azası ve Sındırgı kasabasından olduğunu söyledi. Son sanık Mehmet Said ise babasının ismi Mustafa, 70 yaşında ve Sındırgı müftüsü olduğunu söyledi. Ardından, reis iddianamenin okunmasını zabıt katibi Mehmet Fuat Efendi'den istedi ve iddianame yüksek sesle okundu.

İddianameye göre; sanık Halil İbrahim'in kaymakam Süleyman Efendi'yi taammüden katil ettiği sabitti. Yakalandıktan sonra, zanlının “*sebeğ olanların Allah belasını versin*” demesi, Müftü Efendi'nin eşinin katil zanlısına ekmek göndermesi ve Servet Efendi'nin biraderi Hayri'nin cinayet zanlısı İbrahim gözaltında iken akşam namazından sonra hükümet konağında karşılaştığı aşar memuru Ali Efendi'nin oğlu Mehmet Efendi'ye “*şunun ağzını anlamak için geldim*” demiş olması, olayda farklı noktalar olduğuna işaret ediyordu. Ayrıca cinayete teşvik edenlerle kaymakam arasında düşmanlık da mevcuttu. Hacı Ahmet'in tarla, Koca Süleyman Bey'in askerlik meselesi ve kasapların et maddeleriyle, gerçek dışı olarak kaymakamın azledilme dedikodusu meselelerinin Müftü ve Servet efendilerle adı geçen kaymakam arasında eski bir düşmanlık oluştuğunu gösteriyordu. Cinayet zanlısına bu kişilerin emir verdiği ve teşvik ettiği açıktı. Bu durum; sanık Halil İbrahim'in fiili için, ceza kanununun 170.²¹ ve Servet ve Said efendilerin hareketleri de 184. maddesinin²² hükümlerini gerektiren suçlardı. Bu sebeple savcılıkça, cinayet ve cinayete azmettirmek suçlarının işlendiği ithamlarına karar verildi. İddianamenin içeriği dahi bu çerçevede cinayetle suçlu bulduklarını beyan ve izahtan ibaretti.

İddianamenin okunmasının ardından savcı muavini ayağa kalkarak uzunca bir konuşma yaptı. Konuşmasında özetle şunları söyledi. Bilinmektedir ki sosyal

¹⁹ İlk celsede 90 civarında olan izleyici sayısı tedrici olarak azalarak 50-60 kişiye düşmüştür.

²⁰ C.M., (*Ceride-i Mehakim*), s. 3700.

²¹ 1858 tarihli Ceza Kanunu'nun 170. maddesi “bir kimsenin taammüden katil olduğu kanunen tahakkuk eyler ise kanunen idamına hükm olunur” demektedir. Ahmet Akgündüz, *Mukayeseli İslâm ve Osmanlı Hukuku Külliyyatı*, Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayını, Diyarbakır, 1986, s. 861.

²² 1858 tarihli Ceza Kanunu'nun 184. Maddesi ise cinayete teşvik ve azmettirmek ile ilgilidir ve bu suçun cezası, idam veya küreğe konulmaktır. Akgündüz, age., s. 863.

yaşamın oluşması ve devamı hukuk ilminin ve kurallarının hayat bulması ile gerçekleşir. Hükümet idaresinde yaşamayan millet fertlerinin hukukundan söz edilemez, onlar arasında hukuk kuralları işlemez. Demek oluyor ki oluşması ve devamı için sosyal bir toplumun muhtaç olduğu en önemli bağ hükümdür. İşbu mahkememiz ise Sındırgı kazası hükümetinin en büyük memuruna ilişkin olması sebebiyle büyük bir öneme haizdir. O memur ki hem şahsi ve hem de temsil ettiği sınıf açısından çok önemli olup sebepsizce katledilerek öldürülmesi herkesi çok fazla üzmüştür. Zira toplumda bir kişinin mal ve canına dokunulması herkesin rahatına ve emniyetine dokunur iken ahalinin en büyük dayanağı ve idari mercii demek olan bir kaza kaymakamının bu şekilde şehit edilip öldürülmesi elbette büyük bir öneme sahiptir. Çünkü toplumun geleceği, huzuru ve asayişin korunması buna bağlı olup hukukun amacı da toplumun güvenliğinin sağlanmasından ve emniyetinden ibarettir. Bunun ihlali güvensizliğe sebep olur.

Savcı muavini konuşmasının devamında cinayeti özetler. Geçen Eylül ayının üçüncü Salı günü saat 9 raddelerinde kaymakam Süleyman Efendi Sındırgı'da bazı memurlar ile (mal müdürü Mahmud Efendi, aşar memuru Ali Efendi, zaptiye mülazımı Mehmed Ağa) hükümet dairesinden çıkıp çarşıya doğru giderlerken Zahire Loncası yanına yaklaştıklarında Halil İbrahim'in orada silahlı ve alenen tütün satmakta olduğunu görürler. Yakınına vardıklarında elinde çifte ayağa kalkıp dikilince, zaptiye mülazımı/teğmeni Mehmet Ağa yanına gidip "*çarşı içinde bu ne baldır ayıp değil midir*" der. O da "*okeası kırk paraya tütün satıyorum alan satan belli olsun*" cevabını verir. Bu sırada kaymakam yaklaşırken mülazım yine engel olmak isteyince "*geri dur yakarım*" sözünü söylemesiyle beraber hemen çiftesini ateşler. Kurşun zabitin elbisesini yakıp geçerek onun sağ arkasında bulunan kaymakamın boğazına isabet eder. Kaymakam hemen oracıkta vefat etmiştir. Bunun üzerine mülazım, Halil İbrahim'in üzerine çullanır. Zanlı kendisini kurtarmak için bıçağına davranır ve tabancasını kullanmaya çalışır fakat hiçbirine meydan verilmeyerek derdest edilir. Sanığın fiil ve hareketi gerek kendisinin ikrarı ve gerek farklı şahitlerin tanıklıklarıyla ispatlanmıştır.

Okunan iddianamede bu cinayetin bir de görünmeyen bir yönünün olduğu söyleniyordu. Şöyle ki katil zanlısı Halil İbrahim'in kayıtlı ifadesinde çarşıda o şekilde tütün satmayı kaymakamla mülazım yasaklamaya kalkarsa kaymakamı vurmasını Müftü ve Servet Efendilerin teşvik ettiği iddianamede belirtiliyordu. Halil İbrahim kendisinin katil işine rızası olmadığı için sadece bir gürültü patırtı çıkartacağını söylemişti.

İddianameye göre, sanığın olay günü silahlı olarak tütün satmaya kalkışarak, satacağı tütünün ise az bir miktar yapraktan ibaret bulunması ve Zahire Loncası yanına geldiğinde çehresi bozuk ve korkunç bir surette görüldüğünün haber verilmesi hareketinin bir sebep ve plana dayalı olduğunu gösteriyordu. Nitekim

derdest edildiğinde ve tevkifhanede “*sebeþ olanların Allah belasını versin*” demesi ve Müftü Efendi’nin eşinin zaptiye Halil ile kendisine ekmek göndermesi ve bir de Servet Efendi’nin biraderi Sabri’nin akşam namazından sonra hükümet konağına gelip bilgi sorması, bu konudaki emir ve teşviki ispat ve teyit etmekte idi.

Savcı muavininin giriş konuşması ve olayın özetini anlatmasının ardından şahitlerin dinlenmesine geçildi. Şahitler mahkeme reisinin emriyle çağırılıp şahit yerine oturtuluyor sonra Müslüman ise Kuran-ı Kerim, Hristiyan ise İncil-i Şerif üzerine yemin ettiriliyordu. Ardından sanıklarla bir yakınlıkları ve düşmanlıklarının olmadığını açıkça beyan ediyorlar ve tanıkların sorgulanmasına başlanılıyordu. Öncelikle iddia makamının şahitleri ardından savunmanın şahitleri dinlendi. İddia makamının şahitleri iki grupta şekillenmişti. Birinci grup şahitler, kaymakam Süleyman Efendi’nin öldürülmesi ile ilgili olanlarıydı. Kaymakam ile birlikte olay mahallinde olan memurlar ve olayı gören çarşı esnafı bu grupta idi. İkinci grup şahitler ise Mehmet Said ve Servet efendilerin cinayetin azmettiricileri olduğunun ispatı ile ilgili şahitlerdi. Savunmanın şahitleri de iki gruptu. İlk grup kasabanın önde gelenlerinden olan bu iki kişinin azmettirici olmadıklarını ispatlamaya çalışan şahitler idi. İkinci grupta ise başta hükümet tabibi olmak üzere kasabadaki bazı memurların katil zanlısı Halil İbrahim’e işkence ederek zorla Servet ve Mehmet Said efendilerin azmettirici olduğunu söyletmeye çalıştığının görgü şahitleri idi.

İlk olarak mahkemede hazır bulunan maktulün oğlu Rahmi Efendi dinlendi. Kendisi, 28 yaşında ve İstanbullu olduğunu şimdi ise nüfus memuriyeti ile Sındırğı’da bulunduğunu belirtti. Rahim Efendi olay mahallinde olmadığı halde olayı görmüş gibi anlatarak, Müftü ve Servet efendilerin Halil İbrahim’i tahrik ve teşvik ettiklerinin muhakkak olduğunu söyledi. Katil zanlısı hakkında kısas emrinin icrasını ve teşvik eden Mehmet Said ve Servet Efendilerin de ilgili ceza kanununca cezalandırılmalarını talep etti.

Mahkeme reisi bu celsede, son olarak sanıklara bir kez daha söz hakkı verdi. Zanlı Halil İbrahim daha önce verdiği farklı ifadelerinden tütün satmak hakkındaki ifadesini kabul etti fakat cinayet planını kabul etmedi. Mahkeme reisi sanığın birinci, ikinci ve üçüncü ifadelerinin okumasını zabıt katibine söyledi. Katip Halil İbrahim’in ifadelerini okudu. Mahkeme reisi Halil İbrahim’e hitaben üçüncü ifadede “*beni bu hale sevk eden Sındırğı Müftüsü Mehmet Said ile Şatırzade Servet Bey’dir demişsin, hakikaten bunlar seni teşvik ettiler mi?*” diye sordu. Halil İbrahim bu hususta asla teşvik eden olmadığını bildirdi. Kendisine zaptiye mülazımı Mehmet Ağa’nın ve tabip Rıza Efendi’nin darp ve işkence ettiğini bu yüzden üçüncü ifadesinde Müftü ve Servet efendilerin teşvik ettiklerini söylemiş olduğunu bildirdi. Bunu o sırada tevkifhanede bulunan mahkumların şahitlikleri ile ispat edeceğini bildirdi. Hapishanede olanları ayrıca, Emendereli mülazım

Mehmet Ağa ve Sındırgı Mal Müdürü Mahmut efendilerin görmüş olduklarını, hapisane nöbetçisi İbrahim onbaşının kendisini askıya çektiğini, askıdan ise mal müdürü Mahmut Efendi'nin kurtardığını söyledi.

Mahkeme reisi Halil İbrahim'in dördüncü ifadesini de okutturduktan sonra Halil İbrahim'e bu ifadende "*Servet ve Müftü efendilerin seni odaya çağırıp öteden beri senin sanatın tütün kaçakçılığıdır. Çarşıda tütün sat. Şayet kaymakam ve mülazım Mehmet Ağa gelirse vur demişler, öyle mi oldu?*" diye sordu. Halil İbrahim tekrar Müftü ve Servet efendilerin teşvik ettiklerini inkar etti. Reis Efendi olay günü zaptiyelerin derdest ettiği sırada "*‘sebeplere olanların Allah belasını versin’ demekten maksadın ne idi?*" diye sordu. Halil İbrahim mülazım Mehmet Efendi tarafından tütün satmakta iken üzerine hücum edilerek tüfeğini ateş aldırması ve bu olaya sebep olmasından dolayı bu sözü Mehmet Efendi için söylediğini ifade etti. Reis, zabıt katibine Halil İbrahim'in beşinci ifadesini de okuyunuz dedi. Zabıt katibi bu ifadesini de okudu. Reis Efendi Halil İbrahim'e hitaben "*mahallinde Servet ve Müftü Mehmet Said efendilerle icra kılınan yüzleşmelerinde onlar tarafından teşvik edildiğini yüzlerine karşı söylemiş ve sebeplere olanlar sözünden muradın onlar olduğunu beyan etmişsin şimdi niçin inkar ediyorsun?*" deyince, Halil İbrahim Müftü ve Servet efendiler tarafından teşvik edildiği hakkında söz söylediğini hatırlamadığını söyledi. Reis Efendi altıncı ifadesini dahi okutup tekrar sorduğunda Halil İbrahim zabıttaki bu ifadenin gerçek dışı olduğunu söyleyerek tamamen inkar etti.

Mahkeme reisinin sorusu üzerine diğer sanık Servet Efendi, vukuattan evvel yani bu olaya kadar iki ay yedi gün zarfında asla Müftü Efendi'nin odasına gitmediğini bildirdi. Devamla, evvelki akşam bazı kimselerle hanesinde bulunmuş olduğunu fakat kaymakam Süleyman Efendi ile asla düşmanlığı bulunmadığını söyledi. Kaymakamın azli olayını ise Bigadiç'te oturan, Kırkağaçlı Hacı Manol'dan söylenti olarak işittiğini bildirdi. Katil zanlısı Halil İbrahim'in derdest olunarak tevkif edildiği gün akşam kendisinin bahçede davette bulunduğunu, biraderi Sabri'nin de bahçede hizmetle meşgul olup hiç bir yere gitmediğini, bunu ispat edebileceğini beyan etti. Reis, Müftü Efendi'ye de aynı soruyu sordu. O da olay günü yanında misafir bulunan Said Efendi ile kasaba civarında olan mısır tarlasına gidip orada bir saat kadar kaldıklarını, öğlenden sonra Said Efendi ile döndüklerini bildirdi. Müteveffa kaymakam Süleyman Efendi'nin hanesi yakınına geldiklerinde orada görmüş oldukları kalabalıktan sorduklarında kaymakam Süleyman Efendi'nin vurulduğunu haber almalarıyla hükümete gidip kaymakamın naaşını zaptiye odasında görüp müteessir olduklarını söyledi. Reis, "*katil Halil İbrahim'i olaydan üç dört gün evvel yani Pazar gecesi odanıza çağırıp teşvik ettiğinizi katil Halil İbrahim mahallinde zabıt olunan ifadesinde haber vermiş öyle mi?*" diye sordu. Müftü Said Efendi zanlı Halil İbrahim'in odasına geldiğini söylediği Pazar gecesi odasında misafir Said Efendi, Mehmet Ağa ve Arnavut İsmail Ağalar

bulunduğunu ve teşvikten asla haberi ve bilgisi olmadığını söyledi. Reis “*kerimen Nefise katil Halil İbrahim’e ekmek göndermiştir. Ekmek göndermedeki maksadı nedir?*” diye sorunca, Müftü Mehmet Said Efendi bu ekmek maddesinden kendisinin haberi olmayıp bunu iki gün sonra işittiği cevabını verdi.

Sanıkların sorgulanmasının ardından tanıkların dinlenmesine geçildi. Bir ay süren davada kırk kişiye yakın şahit dinlendi. Öncelikle iddia makamının şahitleri mahkemeye celp edildi ve dinlendi. Olay sırasında kaymakamın yanında olan Sındırgı aşar memuru Ali Efendi, Sındırgı mal müdürü Mahmud Efendi, zaptiye Ahmed, zaptiye Halil, İvazoğlu tüccar Yorgi, Pervan oğlu Hristaki, Bakkal Mehmed, Sarı Yorgi oğlu Kostanti şahit olarak dinlendi. Bu şahitler olayı bizzat gören kişilerdi ve Halil İbrahim’in kaymakamı öldürmesi ile ilgili detaylı ifadeler verdiler.

Savunma avukatları ise iki ayrı konuda şahitler gösterdiler. Bir grup şahit, cinayete teşvik suçuna karşı böyle bir şey olmadığını gösteren idare ile ilişkili şahitlerdi. Belediye reisi Mehmed Ağa, aşar katibi Hilmi Bey, Bigadiç tahrirat katibi İsmail Efendi, aza Çorumlu Hacı Zühtü Bey, aza Ayvazoğlu Angeli. İkinci grup şahitler ise cinayet zanlısı Halil İbrahim’e işkence yapılarak ifade alındığı, Servet ve Mehmet Said Efendilere iftira ettirildiğine dair şahitler idi. Bunlar; Sındırgı hapisanesinde mahpus olan Emendere köyünden Ahmet oğlu Mustafa, aynı köyden rençber Abdurrahman, Aşıklar köyünden Satılmış oğlu rençber Ali, Sındırgı zaptiyelerinden İbrahim onbaşı, Karesi hapisanesinde mevkuf Yağcıbedir aşiretinden Mehmet oğlu Yan Ali. Son olarak aşar memurunun oğlu Mehmet Efendi, son olarak zaptiye mülazımı Mehmet Ağa ve tabip Rıza Efendi’nin de şahitliklerine başvuruldu.

Cinayet teşvik suçu ile yargılanan Servet Efendi’nin kardeşi Muhiddin ve diğer kardeşi Sabri efendilerin, müftü efendinin karısı Nefise hanımın ve Halil İbrahim’in karısı Fatma hanımın da *malumat mukabilinden* bilgilerine başvuruldu. Redif askeri olup şu an mevcut olmayan veya misafir olarak bulunup şu an yeri tespit edilemeyen beş şahidin de daha önceden alınan yazılı ifadeleri okundu.

Şahitlere ilk olarak cinayet ile ilgili gördükleri soruldu. Şahitlerin hemen hepsi, olay günü kaymakamın ve yanındaki memurların hükümet konağından çıkıp çarşı içinde giderlerken, Hınta Loncası önündeki lambanın altında, sandalyede oturmuş, önünde heybesinden çıkardığı 1,5-2 kıyie (2-2,5 kilogram) tütün ile Halil İbrahim’i gördüklerini beyan ettiler. Halil İbrahim’in elinde tabanca, kucağında çifte tüfek ve büyük bir bıçak ile silahlı bir şekilde, çehresi bozuk rengi kaçmış ve öteye beriye bakıyormuş. Şahitlerin bir kısmı sanığın “*kızıyesi 40 para alan satan belli olsun*” diye bağırıldığını söylediler.

Şahit olarak dinlenen zaptiye teğmeni Mehmed Ağa; Halil İbrahim'in yakınına gelince “*nedir bu hal çarşının içinde silahlı oturuyorsun ayıp değil mi?*” dediğinde “*işte tüütün satıyorum alan satan belli olsun*” dediğini, arkalarından kaymakam Süleyman Efendi'nin geldiğini görünce hemen elinde bulunan çifte tüfeğini ateşlediğini söyledi. Kurşunun kendi setre ve elbisesinin bir tarafını delerek kaymakam Süleyman Efendi'nin boğazına isabet ettiğini ve kaymakamın yere düşerek hemen oracıkta vefat ettiğini söyledi. Mahkeme reisi Mehmed Ağa'ya hitaben “*katil Halil İbrahim'in çiftesini sana çevirip ateş ettiği vakit kaymakam senin ne tarafında ve ne kadar yakınında bulunuyordu? Ayrıca Halil İbrahim kaymakamı görüp çiftesini hem sana ve hem de kaymakama tesadüf ettirecek surette mi kullanmıştır?*” diye sordu. Mehmed Ağa, kaymakam ve diğer memurların zanlının hizasına vardıklarında elinde bulunan çiftesiyle ayağa kalkarak “*gelme yakarım*” demesiyle beraber ateş ettiğini, sanığın ateş ettiği vakit kaymakamın iki üç adım geride bulunduğunu fakat Halil İbrahim'in kendisiyle beraber kaymakamı da vurmak maksadıyla ateş edip etmediğini bilemediğini söyledi. Olay bütün şahitlerce bu minval üzere anlatıldı.

Cinayet zanlısının hükümete götürülmesi sırasında; “*sebepler olanların Allah belasını versin*” veya “*sebepler olanların gözü kör olsun*” dediği şahitlerce özellikle belirtilmişti. Sanık Halil İbrahim bu lafı, ısrarla zaptiye mülazımı Mehmet Ağa için söylediğini belirtse de savcı muavini, bu lafı sanığı cinayete teşvik eden Said ve Servet efendiler için söylendiğini ve teşvik suçunun da ispatı olduğunu kabul etmiştir. Hatta sanığın Sındırğı'da alınan ifadelerinde bunu kabul ettiği de bildirildi. Ne var ki hem sanık Halil İbrahim hem de avukatı Tome Efendi, bu ifadelerin baskı ve işkence altında alınıp, bunun kendisine zorla söyletildiğini ifade ettiler. Bu konuda şahitleri olduğu ve dinlenmesini istediler. Nitekim Sındırğı ve Karesi hapishanesindeki şahitler de bunu gördüklerini, bildirdiler.

Savunma makamının şahitleri, zanlının İbrahim onbaşı ve tapu katibi Ahmet Ağa tarafından kollarının bağlanıp daha sonra ayağına zincir ve boğazına lale takılıp kendisi yukarı ayakları yere değer değmez vaziyette asıldığını anlattı. Bir tanık Halil İbrahim'in işkence sırasında donuna pislediğini de belirtti.²³ Şahitlerin beyanına göre işkencecilerin arasına hükümet tabibi Rıza Efendi de katıldı. Rıza Efendi sanığı birkaç kez sorguladı ve bu sırada onu tekmeleyip kırbaç ve sopa ile vurduğunu gördüklerini söyledi. Tabip Rıza Efendi sanığa, bu işi kendisine müftü ve Servet efendilerin yaptırdığını söylemesini istemiş bunun için de sanığa baskı ve işkence yapmış, “*burnuna tütsü (bir ifadede ise zehir) veririm*” diye tehdit etmişti. Şahitler, Halil İbrahim'in “*Allah'tan korkarım*” deyip bunu kabul etmediğini söylediler.

²³ C. M., s. 3688.

Savcı muavini Haydar Bey'e göre kasabanın iki önde gelen isminin cinayetin teşvikçisi olmasının iki göstergesi vardı. Birincisi, müftünün eşi Nefise hanımın zanlıya akşam ekmek göndermesi idi. Bu durum da, müftünün eşi Nefise hanımın ve cinayet zanlısının eşi Fatma hanımın bilgilendirmeleri ile detaylandırıldı. Sanığa ekmeği götüreren, şahitlerden 19 yaşında zaptiye Halil'in ifadesinde; Halil İbrahim'e yemek götürmek için zanlının hanesine giderken Müftü Efendi kerimesi Nefise'ye sokakta rast geldiğini ve Nefise hanımın sanığın kız kardeşi Dudu ve halası Fatma'dan aldığı iki terdirme (bezdirme) ile bir parça ekmeği getirip verdiğini ve kendisinin de bunları alıp getirerek nöbetçi Ahmet'e teslim ettiğini ifade etti. Bu durum, Fatma hanımın ve Nefise hanımın anlattıkları ile uyumlu idi. Avukat Sadeddin Efendi, artık müvekkilinin eşinin bizzat ekmek getirmediğinin anlaşıldığını söyledi. Bu kişilerin birbirleri ile komşuluk ve akrabalık ilişkisi içinde olduklarını, dolayısıyla ekmek gönderme işinin bir azmettiricilik göstergesi olamayacağını belirtti.

Haydar Bey'e göre müftü ve Servet efendilerin cinayetin teşvikçisi olmasının ikinci göstergesi de Servet Efendi'nin biraderi Sabri'nin cinayet akşamı hükümet konağına gidip, istihbarat toplamasıydı. Servet Efendi'nin biraderi Sabri'nin kaymakamın vurulduğu gece Salı günü akşam ezanını yirmi dakika geçe Sındırgı hükümet konağına gittiği ve konak avlusunda aşar memuru Ali Efendi'nin oğlu Mehmed Efendi'ye tesadüfle *“şunun ağzını anlamak için geldim”* dediği ifade edilmişti. Sabri Efendi böyle olmadığını söylese de şahitler bunu doğruladı.

Bu iki olay savcı muavinine göre cinayete teşvik fiilinin göstergeleri idi. Çünkü bu iki kişi ile kaymakam arasında bir düşmanlık ortaya çıkmıştı. Bu düşmanlığın da birkaç sebebi vardı. Bunlar; et meselesi, tarla meselesi, asker meselesi ve kaymakamın azledileceği dedikodusu meseleleri idi.

Et meselesi konusunda kazada görevli aşar memuru Ali Efendi bilgi verdi. Ali Efendi bir gün çarşıda kaymakam Süleyman Efendi'nin, Servet Efendi'nin biraderi kasap Muhiddin'i ve ortağı Ömer'i et maddesinden dolayı *“al hükümete götür”* diye zaptiyeye emir verdiğini, Servet Efendi'nin de *“bunları gönderenin alnını karışlarım”* dediğini, fakat kaymakamın bunların götürülmesinde ısrarcı olduğunu söyledi. Kendisinin belediye dairesine gittiği için zaptiye tarafından kasapların hükümete götürülüp götürülmediğini bilmediğini söyledi. Servet Efendi'nin kaymakama *“bu vazife belediyenindir para ile başımızca bela bulduk”* dediğini işittiğini bildirdi. Servet Efendi buna karşılık kaymakama *“alnını karışlarım”* gibi söz söylemediğini ve yalnız *“paramızla et alamıyoruz”* dediğini söyledi. Mal müdürü Mahmut Efendi de Servet Efendi'nin kasapların et maddesinin belediyenin görevi olduğunu hatırlattığını söyledi. Detaylarını ve tartışmanın temel problematiğini çözemediğimiz et meselesinin kaza idare meclisinde hararetilce tartışıldığı anlaşılmaktadır.

Kaza idare meclisinde tartışılan bir başka mesele de tarla meselesi olmuştur. Tapu katibi Ahmed Efendi ve mal müdürü Mahmut Efendi'nin aktarıklarına göre, kaza sınırları içinde kamuya ait bir tarla Hacı Ahmet tarafında fuzuli işgal edilmiş ve işletilmekte imiş. Bu durum Bigadiç kaymakamlığı ile de görüşülmüş ve oradan gelen yazıya istinaden kaza idare meclisinde bu tarlanın satılması gündeme gelmişti. Kaymakam Süleyman Efendi'nin tarlanın satılması isteğine Müftü Efendi “*satamazsınız*” diyerek hiddetle cevap vermiş, Servet Efendi de o yolda cevap vermişti.

Kaza idare meclisinde tartışma konusu olan bir başka mesele de kasabanın önde gelenlerinden bir kişinin asker alımı olmuştur. Koca Süleyman Bey oğlunun askerlik maddesi için, kazanın yerel seçilmiş üyeleri Müftü, Servet, Angeli Efendiler ve Zühdü Bey “*bu adam burada yok imiş gıyaben nüfus ve muayeneye dahil olup askere sevki caiz olamaz*” demişlerse de kaymakam ve diğer yöneticiler bu kişinin asker kaçağı olduğunu söyleyerek işlemlerinin yapılması için direktmişlerdi.

Bütün bu tartışmalar sonucunda meclis görüşmelerinde merkez yöneticileri ile yerel güçler arasında ciddi tartışmaların yaşandığı görülmektedir. Nitekim bir süre sonra kaymakam Servet Efendi'yi hükümete çağırarak “*beni tahkir ettin seni vilayete yazacağım*” diye uyarılmış, Servet Efendi de kaymakamı tahkir etmediğini ve “*icab eden yere yazmakta özgür olduğum*” ifade etmişti. Bu konuda dinlenen şahitler mecliste “*bazı mertebe ağz gürlütsü olmuş ise de edep ve namusu dokunur söz söylenmemiş*” olduğunu özellikle ifade etmişlerdi.

Müftü ve Servet Efendilerle maktul kaymakam arasındaki son düşmanlık gerekçesi olduğu iddia edilen konu ise, kaymakamın azli dedikodusu idi. Şahitlere göre bu dedikodunun kaynağı, Kırkağaçlı Hacı Manol idi. Hatta Servet Efendi buna inanmamış, bir konuşmasında “*azl olmaz, belki becayış olur*” demişti. Savcı muavinine göre bütün bu çekişmeler, kaymakam ile müftü ve Servet Efendiler arasında bir düşmanlık oluşturmuştu. Bu düşmanlığın neticesinde de bu kişiler bütün kaçakçısı Halil İbrahim'i kaymakamı öldürmesi için teşvik etmişlerdi.

Sanık Halil İbrahim'in sorgulanmalarında kendisine defaatle, kaymakamı öldürmesi için müftü Mehmet Said ve Servet efendilerin teşvik ettiklerini söylemesi istenmiştir. Halil İbrahim başta bunu kabul etmiş fakat sonra mahkemede bunu işkence altında söylediğini beyan ederek inkar etmiştir.

Müdde-i umumi muavini Ali Haydar Bey gerek sanıklara gerekse de tanıklara Mehmet Said ve Servet efendilerin sanık Halil İbrahim'i cinayete azmettirdiğine dair sorularla yönlendirmeye çalışmıştı. Öncelikle Müftü Efendi'ye olay sırasında nerede olduğu soruldu. Müftü efendi, olaydan evvel Halil İbrahim'i gece gündüz hiç görmediğini ve o gün ikindi vakti nerede olduğunu bilemediğini gece saat üçte yahut dörtte dershane, odasında olduğunu ve gündüz tarlada ve yahut çarşıda

olduğunu bildirdi. O gece odasında bulunduğunu hazır bulunan şahitler ile ispat edeceğini söyledi.

Savunma tanıklarının en önemlisi kaza belediye reisi Mehmet Ağa idi. Mahkeme reisi kendisine, “*Eylülün birinci Pazar akşamı gecesi nerede idin*” diye sordu. Belediye Reisi; akşamdan müftü efendinin dershanesine gidip orada üç, üç buçuk saat kadar müftü efendi ile oturup sonrasında evine gittiğini ve müftünün orada kaldığını söyledi. Katil zanlısı Halil İbrahim’in o gece müftü efendinin dershanesine gelmediğini, “*zaten normalde de gelir gider olmadığım*” söyledi. Keza diğer şahit Arnavut İsmail Ağa’da Halil İbrahim’in müftünün dershanesine “*hiç gelmez*” olduğunu bildirdi.

Arnavut İsmail Ağa ifadesinin devamında, müftü efendinin dershanesine giderek saat üç, üç buçuğa kadar orada oturduğunu, misafir Said Efendi ve belediye reisi, katib Mehmet Ağa’nın da orada olduğunu söyledi. Bolu kazalı ve şimdi nerede olduğu bilinmeyen Said Efendi’nin yazılı ifadesinde; birtakım görüşmelerde bulunmak için Müftü Efendi’nin dershanesinde Eylülün 1. Pazar günü misafir olarak bulunduğu bildiriliyordu. O gece belediye reisi Mehmet Ağa ve Arnavud İsmail ve Müftü Efendi birlikte saat üç, üç buçuğa kadar oturmuşlar ve ondan sonra dağılmışlardı. Kaymakamın vurulduğu gün sabahtan müftü ile birlikte önce belediyeye sonrada hükümete gittiklerini beyan etti. Önce kaymakamı bilahare hakim efendiyi gördükten sonra dershaneye gidip yemekten sonra müftü efendinin mısır tarlasına gittiklerini bildirdi. Orada bir müddet eğlendikten sonra döndüklerinde kaymakamın vurulduğunu işiterek hükümete gittiklerini söyledi.

Azmettirici olmakla suçlanan ikinci sanık Servet Efendi de olay gecesi biraderi Hüseyin Efendi’nin odasında olduğunu söyledi. Olay günü iş sebebiyle köylere gidip akşam üzeri geldiğinde çarşıya çıkarak olayı işittiğini ve o gece orada bulunduğunu zaten şahit pusulasında isimleri yazılı şahitler ile ispat edeceğini ve altı aydan beri Müftü Efendi ile hiç görüşmediğini ifade etti.

Şahitlerden Molla İbrahim Eylül ayının birinci Pazar günü Sındırgı kasabasında bulunup o gün akşam, Hüseyin Efendi’nin odasında Şatırzade Servet Efendi, biraderi Hüseyin Efendi, diğer biraderi Muhiddin, İsmail Ağazade Hilmi Bey, Ali onbaşı ve Karadağlı Mehmet ile birlikte yatsıya kadar oturduğunu ve saat üç üç buçuk raddelerinde dağıldıktan sonra Servet Efendi’yle hanesine gidip yarım saat daha orada görüştüğünü söyledi. Sonra Servet Efendi’nin kalkıp odasına yatmağa gittiğini ve sabah kalktığında da Servet Efendi’yi yatağında gördüğünü söyledi. Bir başka şahit Ali Haydar Bey Molla İbrahim Servet Efendi’yi saat üçte gördüğünü söyledi. Öncesinde görüp görmediğinin ve bir de

sabaha kadar hanesinden çıkmadığını Servet Efendi'nin de hiçbir tarafa gitmediğini beyan etti.

Aşar katibi Hilmi Bey, mahkeme reisinin “*Eylülün birinci Pazar günü gecesi neredeydiniz?*” suali üzerine; o gece akşam Hüseyin Efendi'nin odasında Servet Bey ve Hüseyin Efendi ve Molla İbrahim ve Ermeni Maksud muhabbet edip orada üçe kadar eğlendiğini ve bir aralık da Ali onbaşı ve Muhiddin'in de gelip gittiklerini söyledi.

Şu anda nerede olduğu bilinmeyen, şahitlerden Ermeni Maksud'un önceden alınan ifadesinin okunması kararlaştırıldı. Bu kişi, Eylülün birinci Pazar akşamı Şatırzade Hüseyin Efendi'nin odasına giderek saat dörde kadar orada Hilmi ve Servet Bey, Aşıklarlı Molla İbrahim, Hüseyin Efendi ve Muhiddin ile birlikte rakı içerek yemek yedikten sonra dağıldıkları ve kendisinin de orada yattığını bildirmişti. Anlaşılan, katil zanlısı Halil İbrahim ile azmettirici oldukları söylenen kişilerin birlikte görüldüğüne dair bir şahit yoktu.

Şahitlerin dinlenmesi bittikten sonra mütalaalara geçildi. Savcı muavini Haydar Bey'in mütalaasına göre; suç ikrar edilmişti, tanıkların şahitliği ve suç aletleri olan silahlar, tabip raporu sanık Halil İbrahim'in adam öldürmek kastıyla mülazım Mehmed Ağa üzerine ateş ettiğini, kurşunun kaymakam Süleyman Efendi'ye isabet edip, onu öldürdüğü anlaşılmıştı. Bu fiilin kasıt ve tasavvura dayalı olduğu da sanığın hal ve hareketi ile anlaşılmaktaydı. Ateş etme sebebi mülazım Mehmed Ağa'yı öldürmek kasdı olsa da bu durumu değiştirmiyordu. Halil İbrahim'in derdest edildikten sonra söylediği sözler ise bu cinayetin planlı ve organize olduğunu göstermekteydi.

Müftü ve Servet Efendilere gelince; savcı muavininin mütalaasına göre kaymakam ile aralarında bir çekişme hatta düşmanlık olduğu sabit idi. Bununla birlikte Müftü Efendi'nin kerimesi tarafından gözaltında iken sanığa ekmek gönderilmesi, Servet Efendi'nin biraderinin katil zanlısının ağzını aramak için vakitsizce hükümete gelmesi ve zanlının kendisini bu yola sevk eden bu efendiler olduğunu defalarca beyan etmesi bu kişilerin azmettiriciler olduğunu göstermekteydi. Her ne kadar Halil İbrahim sonradan ağız değiştirmiş ise de bu durum suçlular için normal kabul edilmeli idi. Savcı yardımcısı sanıkların hepsinin suçlu olduğunu söyledi ve bu çerçevede karar verilmesini talep etti.

Katil zanlısı Halil İbrahim'in avukatı Tome Efendi; müvekkili Halil İbrahim'in hareketinin önceden tasarlanmış ve teşvik üzerine bir durum olmadığını, o anda telaş ve tedbirsizlik neticesi olduğunu söyledi. Halil İbrahim'in kaymakamı veya başka bir adamı öldürmek için kasıt ve tasavvuru yoktu. Ancak tütün satarken mülazım ağa tarafından tüfek kucagında olduğu halde bastırılması üzerine yanlışlıkla tüfeğin ateş almasıyla gözü önünde olmayan ve öldürülmesi

için bir sebep olmayan kaymakam efendi hataen ateş alan tüfek kurşunu ile vurulmuştu. Halil İbrahim'in silahlı olarak ve alenen tütün satması eski bir alışkanlığından ileri gelmiş bir keyfiyet olup bunun olağanüstü bir durum olmadığı anlaşılır bir durum idi. Derdest edildiğinde, “*sebepl olanların Allah belasının versin*” sözünde kendisine hücum eden zaptiye mülazımı Mehmed Efendi'ye söylenmiş olduğunu söyledi.

Avukata göre, söz konusu cinayet, Duhan Reji Nizamnamesi hükümlerine uygun davranmayan Halil İbrahim ile devlet görevlilerinin, görev uygulaması sırasında olmuş bir olaydı. Reji idaresinin kurulmasından beri Reji kolcuları ile tütün kaçakçılarının biri birlerini yaralayıp katl edegeldikleri işitiliyordu. Halil İbrahim eskiden beri silahlı olduğu halde çarşıya çıkıp tütün satagelmiş iken aleyhinde kolluk kuvvetlerince bir işlem yapılmamış, kendisine bir ceza verilmemiş olması onun cüretini arttırmıştı. Binaenaleyh kaçak tütün satmak işini alışkanlık haline getirmişti. Zaptiye mülazımı ise belki kendi cesaretini alenen göstermek amacıyla yanında ve etrafında bulunan birçok kimsenin zarar görebileceğini hiç hesaba katmayarak vazifesini düzgünce icra etmeyip o vakit sarhoş olduğu şahitlerden Ayvazoğlu Yorgi'nin ifadesinden anlaşılan Halil İbrahim gibi cahil bir silahlı adamın üzerine hücum etmişti. O sırada hata veya dikkatsizlikten dolayı tüfeğin ateş almasına sebep olmuş ve kurşun kaymakama tesadüfen rast gelmiş ve kaymakam vefat etmiştir. Bu durum, bu olayda bir tasavvur ve teşvik olmadığını da göstermektedir.

Avukata göre; olayın önemine binaen ve kendi hatasından dolayı mülazım Mehmed Ağa, kendisi hakkında oluşacak olan kötü intıbaı gidermek için dikkati başka yere çevirmiştir. Savunma avukatının bu konudaki delilleri şunlardı. İlk olarak Halil İbrahim'in silahlı olarak ve alenen tütün satması yalnız olay günü değil başka vakitlerde de olmuştur. Olay günü çifte ve sair silahla “*kayyesini kırk paraya tütün satıyorum*” diye bağırarak alenen tütün sattığı mahkeme huzurunda şahitlerden bazılarının şahitliğiyle sübut etmiştir. Sanığın, her daim azar azar ve parça parça tütün satmak hususunu tercih edegeldiği bilinen bir konudur. Gerek şu hal ve gerek diğer deliller tütün satmak fiilinin sonuçlarını tahmin edeceği için bundan ileri gelen çehre bozukluğu anlaşılır bir şeydir. Derdest edildiğinde “*sebepl olanların Allah belasını versin*” demesini de mülazım ağaya atfetmek gerekir. “*Allah belasını versin*” ve “*gözünü çaksın*” veya “*kör olsun*” ibarelerini tam hatırlayamayan ve fark edemeyen şahitlerin o telaşla duyduklarını tam hatırlayamamaları söz konusudur. Avukat, mahkeme heyetinden bu durum göz önüne alınarak Halil İbrahim'in cezalandırılmasını istedi.

Servet Efendi'nin de vekili olan Tome Efendi savunmasında olayın şu boyutuna da yer vermiştir. Bu dava, gerek mahkemede gerekse toplum nazarında öyle bir hale bürünmüştür ki şimdiye kadar hiçbir suretle lekedar olmamış

bulunan Müftü ve Servet Efendilerden başka o sadık Sındırgı ahali de bu cinayet ile ilişkilendirilmiş ve nefret-i umumiye uğramıştır. Mümkündür ki kamuoyunun dikkatini bir kat daha çekmek için dava, kamuoyuna müdde-i umumilik tarafından üzücü bir şekilde lanse edilmiştir. “Zat-ı hazret-i bilafetpenahinin arz-u-yu seniyelerini infaza memur” olan bir kaymakamın öldürülmesini din ve devleti uğrunda can ve malını feda edegelen ve hukuku herkese öğretmekte olan Müftü ve Servet Efendiler gibi bir kaza ahalsinin mümtaz kişilerinin teşvik etmeleri şöyle dursun ahalemizde bile böyle adi adamlar bulunamaz. Mahkemenin böyle olumsuzluklardan etkilenmeyerek bu işi hakkaniyet noktasından şaşmadan, adil bir şekilde sonuçlandıracağı şüphesizdir. Çünkü mahkeme tarafsız olduğu gibi mahkemenin gidişi de öncelikle ortaya çıkan zan ve şüpheyi bütün bütün ortadan kaldırdığını söyledi. Avukat müvekkili Servet Efendi’nin beraatını istedi.

Avukat konuşmasının devamında şunları söyledi. Servet Efendi’nin biraderi Sabri’nin Halil İbrahim gözaltında iken vakitsiz hükümete gelip aşar memurunun oğluna tesadüfle “şunun ağzını anlamak için geldim” demesi delil addolunmuştur. Öylesine söylendiği bildirilen böyle bir söz gerçekten söylenilmiş olsa bile o kelamın kime atf olunacağı malum değildir. Sındırgı kasabası üç yüz hanelik küçük bir yer olduğundan herkesin işi anlamak için hükümete varıp öteki beriki ile söyleşmesi olağan olduğu için Sabri’nin hareketi şüphe çekici bir şey değildir. Bunun Servet Efendi aleyhinde bir delil olmadığı açıktır. Hükümet dairesi kasaba ortasında ve herkesin günde birkaç defa gelip geçtiği bir yerdedir. Böyle yerlerde hükümetle münasebeti olsun olmasın herkes daima hükümete varıp memur ve zaptiyelerle konuşur ve görüşürler. Sabri Efendi de yerliden olması, komşusu olan zaptiyelerle konuşması normaldir. Sabri’nin bu hareketi doğru olmuş olsa bile tasavvuru ima eder delil kabul edilemez.

Kaymakamla Servet Efendi aralarında düşmanlık bulunduğuna delil gösterilen konulara gelince, bunlar taraflar arasında düşmanlığı gerektirecek bir durum değildir. Bu, her meclis ve kurumda görülen basit bir ihtilafıdır. Gerek Servet Efendi ve gerek kaymakam bağımsız olarak hür iradeleri ile reylerini kullanmışlardır. Servet Efendi’nin kendi biraderinin hukukunu korumak için kaymakam ile fikir ayrılığı çerçevesinde bazı sözler sarf etmiş olduğu farz olursa bile hiç önemli olmayan bu gibi şeylerle insanın öldürülmesine gidilecek kadar düşmanlık olmayacağı malumdur.

Halil İbrahim’in tasavvur ve teşvik hakkındaki ifadeleri mahallinde baskı ve işkence ile söylettirilmiş olduğu kendisinin mahkeme huzurunda vuku bulan ifadesinde ve bu konuda dinlenen şahitlerin verdiği bilgilerden anlaşılmuştur. Halil İbrahim’in Sındırgı’daki ifadeleri sırasında kendisine baskı ve işkence yapıldığı, Halil İbrahim’in Müftü ve Servet Efendilerin aleyhlerindeki ikrarı gerçek dışı

olduğu şahitlerce anlaşılmış olup, gerçekleşmeyen bir suç için ceza verilemeyeceği açıktı. Avukatı, Servet Efendi'nin beraatına karar verilmesini talep etti.

Savunma avukatlarından Sadeddin Efendi, müvekkili Müftü Efendi aleyhinde delil olarak kabul edilen şeylerin birinci ve en önemlisi sanık Halil İbrahim'in tekrarlanan ifadeleri olduğunu belirtti. Halil İbrahim kaymakam Süleyman Efendi'nin katili olmak üzere zanlı ve suçlu olduğundan, onun başkaları hakkında söylediği söz kanun ve kurallar çerçevesinde suç delili addolunamaz dedi. Zira Halil İbrahim'in ifadeleri incelendiğinde bunların esassız olduğuna dair mahkemeyi ikna edecek kesin emareler vardı. Şöyle ki sanık en son sorgulanmasında Müftü Efendi'nin "öldür" sözünü ve kendisinin adam öldürmeyi kabul etmediği, her ne kadar teşvikin asıl ve esası yok ise de şu ifadesinin incelenmesinden ve muhakemesinden de her iki tarafın adam öldürmenin teklif ve icrasından vazgeçmiş olduğu anlaşılmaktadır dedi. Bu şekilde Halil İbrahim'in öldürme olayını kendi isteği ve iradesi ile yaptığı tahakkuk ediyor demektir ve maktulün öldürülmesi için bir zorlama yoktur dedi. Binaenaleyh müvekkilinin bu maddede günahsız bulunduğuna hiç şüphe kalmadığını beyan etti. Bu cümle ile beraber sanık mahkeme huzurunda müvekkili tarafından teşvik görmediğini söyledi. Müftü efendinin suçsuz olmasının sonucu olarak mahkemece itibarının iadesini istedi.

Savunma avukatına göre, Halil İbrahim'in önceki ifadelerinin esassızlığı da anlaşılmıştı. Müftü Efendi'nin emir ve tembihi Pazar akşamı, yani Pazartesi gecesi dershanesinde verdiğini söylediği halde o akşam dershaneye Halil İbrahim'in ayak bile basmamış olduğu ispatlanmıştı. Zaten Halil İbrahim'e hapisanede işkence ile zorla ve istemeyerek söyletiren bir söz makbul değildi.

İkinci delil, Müftü Efendi eşinin ekmeğe göndermiş olması idi. Bu keyfiyetin gelişmesi, Halil İbrahim'in akrabası tarafından verilmiş olan ekmeği sadece zaptiye Ahmed'e vermeye aracı olmaktan ibaret olup yoksa kendisi Halil İbrahim'e ekmeğe göndermemişti. Gönderecek olsa idi hükümet memuru ile göndermezdi. Hem bu ekmeğe gönderme maddesinden müvekkilimin bilgisi olmamasıyla bunun suç için delil kabul edilmesi caiz olmazdı.

Üçüncü delilin de Müftü efendinin kaymakamla eski bir düşmanlığı olduğu iddiasıydı. Bu keyfiyet bir meclisteki müzakere esnasında kaymakamla diğer memurların bir görüşte, Müftü Efendi ile diğer üyelerin başka görüşte bulunmuş olmasından doğuyordu. Halbuki meclislerde müzakerenin normal olduğu, kararların da çoğunluk oyu ile alınması esastır. Şimdi müvekkilimin kanunun verdiği bir yetkiyi kullandığı ve arkadaşları ile kaymakama karşı oy kullandıkları için buradan bir düşmanlık çıkması kesinlikle doğru olmaz.

Dördüncü delil, Halil İbrahim'in derdestinde "*sebeğ olanların gözü kör olsun*" demesidir. Halil İbrahim'in zaten silahlı olarak tütün sattığı ve eskiden beri silahlı gezdiği bilinmektedir. Zanlı eğer o sözü söylemiş ise kendisini bu işe alıştıranlar veya zaptiye mülazımı hakkında söylemiş olmalıdır.

Savunma avukatı son olarak şunları söyledi. Hasılı müvekkilim Müftü Efendi'nin bu cinayet fiilinin teşvikçisi olduğuna ve öldürme emrini verdiğine dair kanunen ve hakikaten zerre kadar delil ve emare bulunmamıştır. Müvekkilim otuz kırk senedir müftülük hizmetinde devlet ve milletine hüs-ü hizmet ve sadakat etmiştir. Kendisinin böyle bir alçaklığı kabul etmeyeceği açıktır. Kalbin aynası demek olan suret ve çehresinden parlayan masumiyet eseri görünmekte ve bunu ispat etmekte bulunduğu dayanarak muhterem heyetinizden adalet ve beraat kararı talep olunur dedi.

İddia ve savunma makamlarının görüşlerini bildirmelerinden sonra mahkeme heyeti toplandı ve akabinde alınan karar dinleyiciler huzurunda ilan edildi. Buna göre; olay yeri inceleme raporlarına, dinlenen şahitler ve mevcut delillere bakarak kaymakam Süleyman Efendi'nin, Halil İbrahim tarafından katıldığı sabit olmuş ve savcı muavini Haydar Bey'in bu kişi hakkındaki talep ve mütalaası muvafık görülmüştür. Avukatı Tome Efendi'nin Halil İbrahim lehindeki hataen cinayet savunması ise yeterli ve kanunen muvafık görülmemiş olduğu için reddine, sanki Halil İbrahim'in bu cinayet fiilinin taammüden faili olduğu, bu sebeple suçluluğuna ittifaken karar verildi. Muavin Bey suçluluğuna karar verilen Halil İbrahim'in hareketine uygun olan Ceza Kanunu'nun 170. maddesi hükmüne tevfikan idam cezasının uygulanmasını önerdi. Mahkeme heyeti de bunu kabul etti ve kaymakam Süleyman Efendi'yi taammüden öldüren suçlu Halil İbrahim'in ceza kanunnamesinin 170. maddesi hükmüne uygun olarak idam cezası ile cezalandırılmasına, 350 kuruş ilam harcı ile 740 kuruş mahkeme harçlarının da terekesinden alınmasına karar verildi. Ayrıca müteveffa kaymakamın varislerinden büyük oğlu Rahmi Bey mahkeme huzurunda kısas iddiasında bulunmuştu. Ancak maktulun diğer varislerine davetiye gönderildiği halde tayin olunan günde mahkemeye gelmedikleri için konunun kısas davalarının mercii olan şer'iyye mahkemesine havale edilmesine 1303 senesi Rebiu'l-evvelinin 29. ve 1301 senesi Kanun-u evvelinin 23. Pazartesi [5 Ocak 1886] günü oy birliği ile karar verildi. Karar tebliğ edildi kanun metni okunarak bir diyeceği var ise sekiz gün zarfında bir dilekçe verebileceği mahkum Halil İbrahim'e bildirildi.

Katili cinayete teşvik ve tahrik ettiği iddia edilen Mehmed Said ve Servet efendilerin bu konuda aleyhlerinde ikame olunan delil ve işaretlerin kendilerinin mahkumiyeti için yeterli derecede olmadığı ve adeta bir takım şüphelerden ibaret olduğu mahkemece kabul edildi. Halil İbrahim'in teşvik ve tahrik edildiğine dair bilgiler ispat edilememiştir. Mehmed Said ve Servet Efendilerin başka bir sebeple

mevkuf olmadıkları için tahliye olunmak üzere beraatlarına çoğunluk ile karar verildi. Görülen o ki yargılanma süresince Müftü ve Servet efendiler tutuklu kalmışlardı.

Zaptiye mülazımı Mehmed ve belde tabibi Rıza Efendilerle zaptiyelerden nöbetçi İbrahim onbaşının suçlu Halil İbrahim'i darp ve işkence ettikleri mahkeme nezdinde sübut etmiş ise de haklarında herhangi bir dava olmadığı için işin bu tarafı adi suçlardan addolunarak dava açılması halinde başka bir hukuk sürecinin başlatılacağına ittifakan karar verildi.

Böylece mahkeme süreci tamamlanmış oldu. Mahkemenin idam cezası verdiği katil Halil İbrahim'in infaz aşaması ile ilgili elimizde hiçbir bilgi bulunmamaktadır. Özellikle bu davanın sonuçlanmasından iki, iki buçuk ay sonra yayın hayatına başlayan *Karesi Gazetesi*'nde hiçbir haber ve bilginin olmaması ilgi çekici bir durumdur.²⁴

Mütevaffa kaymakam Süleyman Efendi'nin naaşı cinayetten hemen sonra hükümet dairesinde zaptiye odasına alınmış,²⁵ Tabip Rıza Efendi'nin cesedi muayene etmesinin ardından İslam akaidi gereği öldüğü yerde, Sındırgı'da defnedilmiştir. Mezarı bu günkü kasaba mezarlığındadır ve mezar kitabesinde şu yazılıdır.

Hüve'l-hayı'ü-lâyemût

Ircil ilâ-râbbiki râdiyedîn marziyye

Fâdihli fî ibâdi vedhuli cenneti

Mülkiye kâ'im-i mâkamlarından ve rüdbe-i sâniye

Ashâbından olup hizmeti devletde hüsn-ü

Hizmeti sebkat iden Sındırgı kazâsının

Kazâya tahvîliyle birinci def'a kâ'im-i mâkam tayîninde

Bazı hâ'inân kurşunuyla maktûlen ve şehîden

Vefât iden merhûm ve mağfur ila rahmetehu

Rabbü'l-gafûr Süleymân Kâmil Efendinin

²⁴ Yerel halk bilgisine göre, “bu eşkıya tutulmuş 15 seneye mahkum edilmiş, hapisten çıktıktan sonra yine kaçakçılığa devam etmiş ve 15-20 sene sonra Sındırgı'da ölmüştür.” Süleyman Çetin, “Sındırgı'nın İlk Kaymakamı: Süleyman Kamil Efendi”, *Sındırgı.net*, 30 Ekim 2022, <https://www.sindirgi.net/2022/10/ilk-kaymakam-suleyman-kamil-efendi.html> Erişim Tarihi: 01.05.2024.

²⁵ M.C., s. 3671.

Ruhuçün el-fâtiha sene 1301 Eylül 3

Zilhicce 1302 yevm-i Salı²⁶

Sındırgı kazası kaymakamının katl edildiği, Karesi vilayeti görevlilerince hemen merkeze bildirildi ve adı geçen kaymakamlığa 1 Ekim 1885 tarihinde Sarışaban kazası kaymakamı Mehmed Halid Bey atandı. Mehmed Halid Bey'in bu göreve özellikle atandığı anlaşılmaktadır. Çünkü kendisinin “terceme-i hal varakası” ndan; 1879 Sonbaharı'ndan 10 Haziran 1883 tarihine kadar, dört yıla yakın Sındırgı nahiyesinde, nahiyeye müdürlüğü yaptığı görülmektedir.²⁷ Dolayısıyla yeni kaymakamın Sındırgı'yı ve Sındırgılıları tanıdığı ve oluşan gerginliği yatıştırabileceği düşünülmüş olmalıdır.

Öldürülen Süleyman Efendi'nin zevcesi Hafize Hanım kendisine maaş tahsisi için resmi başvuruda bulunmuş ve maktul kaymakamın yaptığı görevler incelenerek kendisine 399 kuruş maaş bağlanması kararlaştırılmıştı.²⁸

Sonuç olarak; imparatorluk merkezinden yüzlerce kilometre uzakta olan küçük bir kasabadaki cinayet, dönemi hakkında çok şeyler söylemektedir. Öncelikle şunu anlıyoruz ki modernleşmenin yaygınlaştığı 19. yüzyılın son çeyreğinde orduda olduğu gibi mülki yönetimde de mektepli-alaylı ikilemi mevcuttu. Yapılan idari düzenlemelerle kaymakamların Mülkiye Mektebi veya üst düzey bir eğitimden geçmesi planlanmışsa da pek de öyle olmadığı anlaşılıyor. Bir Rüştiye mektebi hatta Süleyman Efendi'de olduğu üzere bir ilk mektep mezunu bile kaymakam olabiliyordu.

Alaylı idareciliğin kaynağı da modern dönem öncesinde olduğu gibi bir paşanın yaşaması olmak idi. Zira Süleyman Efendi'nin terceme-i halinde “*müteveffa Hüsrav Paşa tebaasından olduğu*” yazılıdır. Keza kaymakamın 28 yaşındaki oğlu Rahmi Efendi'nin Sındırgı'da kendi yanında nüfus memuru olarak görev yapması bu geleneksel klient/kapı halkı ilişkili idarenin henüz ölmediğini göstermektedir.

Yeni devlet ve kurumları, yöneticileri ile geleneksel yerel ayanın ve yöneticilerin çatışmaları farklı konu ve zeminlerde yaşıyordu. Sındırgı'da da Kaza İdare Meclisi'nde tartışılan konular ve bu tartışmanın uzandığı zemin bunu açıkça gösteriyordu. Mecliste konuşulan konuların dışarıda konuşulması,

²⁶ Mezar kitabesinin hatalı bir okunuşu mezar yakınında vardır.

²⁷ BOA. İ. DH. no: 966-76400.

²⁸ BOA. ŞD. no: 873-51.

dedikodusunun yapılması hukuken yasak olsa da²⁹ pratikte pek de öyle olmadığı görülmektedir.

Sındırgı kaza idare meclisinde meclis üyelerinin tam olarak ikiye ayrıldığı görülmektedir. Bir tarafta devlet memuru olan kaymakam ve memur üyeler, diğer tarafta yerel ayandan olan müftü efendi ve yerel üyeler. Meclisin kasabalı seçilmiş üyeleri Müftü Mehmet Said Efendi, Servet efendi, Zühtü Bey ve Angeli Efendi merkez üyelerine genel bir muhalefet göstermekteydiler. Bu muhalefetin önde gelenleri böyle bir cinayet ile ilişkilendirilmiştir. Nitekim dava sürecinde merkez memurlarının yerel güçleri tepelemek için yoğun bir çaba harcadıkları görülmektedir. Özellikle hükümet tabibi Ali Rıza Efendi'nin bu konudaki çabaları kayda değer bir özellik göstermektedir.

Olayın bir başka boyutunu ise tütün kaçakçılığı konusu oluşturuyordu. Tütün üretimi ve satışı eski tarihlerden beri belli kurallara göre yapılırsa da bu olaya çok yakın bir tarihte, 1884 yılında Osmanlı İmparatorluğu'nda reji idaresi kurulmuştu.³⁰ Sındırgı'da kaymakamlığın kurulduğu tarihte aynı günlere kurulan bu şirket tütün üretimi ve satışını tekel haline getiriyordu. Tütün satışı önceki dönemlerden beri formel kalıpların dışına çıkarak, tütün kaçakçılığını önemli bir sektör haline getirmişti. Reji şirketinin kurulmasıyla tütün kaçakçılığı daha önemli bir hale gelmiş şirket bunu önlemek için de silahlı mücadeleye başlamıştı. Bu noktada da şirketin silahlı kolcuları ile tütün kaçakçıları arasında çatışmalar gittikçe artmıştı.³¹ Tütün mahsulünü kaçakçılara satmak ve “*gizli gizli kayılmış tütünleri şuraya buraya götürmek*” kanunen artık bir suçtu. Kaçağın önlenmesi sadece reji kolcularının ve memurlarının değil, mülki amirlerin de görevi idi.³² Daha önceleri Halil İbrahim'in çarşıda tütün satmasına bir ölçüde müsaade edildiği anlaşılmaktadır. Ne var ki yerleşim artık kaza olunca resmi yöneticiler geldi,

²⁹ Bu tarihlerde yerel meclislerin kırk yıllık bir geleneği vardı. 18 Nisan 1840 tarihli nizamnamede şu kayıt vardır: “... her bir maslahat mübahasat-ı kesire ile tahakkuk ederek ekseriyet-i ara ile karargir olacağı cihetle rey-i olmayan tarafın hiç bir guna kil ü kale selahiyyeti olmayacağından yani ol maddeye dair söyleyeceği her ne ise kemal-i serbesti ile meclisde söylemiş ve red ve kabule hasıl olacak karar dahi ekseriyyet-i ara ile hükm olunmuş olacağı cihetle artık geriye bir şey kalmayacağından meclisden sonra şurada burada itiraz ve tezyif suretiyle söz söylemeğe cesaret eder ise bade't-tahkik meclisde alenen muhakeme olunduktan sonra meclis azalığında ihrac ve fımabad memleket umuruna karışdırılmaya ve bir güne itibarı olmaya.” Reşat Kaynar, *Mustafa Reşit Paşa ve Tanzimat*, TTK. Yayını, Ankara, 1985, s. 256-257.

³⁰ Reji idaresinin kuruluşu ve yasal düzenlemeleri ile ilgili bkz: Oktay Gökdemir, *Aydın Vilayeti'nde Tütün Rejisi*, (Yayınlanmamış doktora tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir, 1994, s. 35 vd.

³¹ Reji idaresi ile ilgili geniş bir literatür bulunmaktadır. Reji idaresi ve yaşanan çatışmalar için bkz: Burak Altunsoy, “Reji Uygulamaları ve Tütün Kaçakçılığını Engellemeye Yönelik Bir Girişim: Kordon Bölükleri”, *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 22, 40, (2021), ss. 547-602.

³² *Karesi, Balıkesir'in İlk Resmi Gazetesi (1. Dönem (1886-1888))*, c.1, (Edit: Mehmet Bayyığıt), Balıkesir Büyükşehir Belediyesi Yayını, İstanbul, 2022, s. 133.

özellikle resmi bir kurum mahiyetinde olan Reji İdaresi artık daha etkili olmaya başladı. Bu çerçevede de Halil İbrahim gibi eskiden çarşı, pazarda tütün satan kişiler tolere edilememeye başlandı.³³ Nitekim savunma avukatlarından Tome Efendi de bu durumu görmüş ve savunmasında bunu dillendirmiştir. Bu cinayet de işte bu çatışmanın bir uzantısı gibi görünmektedir.

Küçük bir kazada, sıradan olmayan bir cinayet 19. yüzyılın son çeyreğinde adeta siyasi ve toplumsal çatışmaları, gruplaşmaları su yüzüne çıkarmıştı. Son olarak şunu söyleyebiliriz, maktul kaymakamın mezarının Sındırgı'da olması bu öykünün kasabada nesiller boyu unutulmamasına vesile olmuştur.

KAYNAKÇA

I-Temel Kaynaklar:

BOA. DH. MKT. no: 1481-34-1.

BOA. İ. DH. no: 929-73632-1, 2, 3; 946-74890; 966-76400.

BOA. İ. ŞD. no: 69-4044.

BOA. ŞD. no: 873-51; 1540-43; 1543-17; 1556-12; 2448-13.

Ceride-i Mebakim, sayı, 359, (H. 22 Şevval 1303; R. 12 Temmuz 1302; M. 24 Temmuz 1886), Matbaa-yı Amire [İstanbul], ss. 3666-3677.

Ceride-i Mebakim, sayı: 360, (H. 3 Muharrem 1304; R. 20 Eylül 1302; M. 2 Ekim 1886), Matbaa-yı Amire [İstanbul], ss. 3681-3690.

Ceride-i Mebakim, sayı: 361, (H. 10 Muharrem 1304; R. 27 Eylül 1302; M. 9 Ekim 1886), Matbaa-yı Amire [İstanbul], ss. 3697-3706.

Ceride-i Mebakim, sayı: 362, (H. 17 Muharrem 1304; R. 4 Teşrinievvel 1302; M. 16 Ekim 1886), Matbaa-yı Amire [İstanbul], ss. 3717-3723.

II-Araştırma ve İnceleme Eserler:

AKGÜNDÜZ Ahmet, *Mukayeseli İslâm ve Osmanlı Hukuku Külliyatı*, Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayını, Diyarbakır, 1986.

ALTUNSOY Burak, "Reji Uygulamaları ve Tütün Kaçakçılığını Engellemeye Yönelik Bir Girişim: Kordon Bölükleri", *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 22, 40, (2021), ss. 547-602.

BEKTAŞ Murat, *Doğal Şehir Sındırgı'nın Tarihi (20. Yüzyıla Kadar)*, AZ Yayınları, Balıkesir, 2021.

³³ Bölgede büyük çaplı bir tütün üretiminin olmadığı anlaşılmaktadır. (Gökdemir agt., s. 11, 12 ve 32) Dolayısıyla buradaki tütün kaçakçılığı geniş çaplı bir kaçakçılıktan ziyade küçük perakende bir kaçakçılığı ifade etmektedir.

- ÇETİN Süleyman, “Sındırgı'nın İlk Kaymakamı: Süleyman Kamil Efendi”, *Sındırgı.net*, 30 Ekim 2022, <https://www.sindirgi.net/2022/10/ilk-kaymakam-suleyman-kamil-efendi.html>, Erişim Tarihi: 01.05.2024.
- GÖKDEMİR Oktay, *Aydın Vilayeti'nde Tütün Rejisi*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir, 1994.
- Karesi, Balıkesir'in İlk Resmi Gazetesi (1. Dönem (1886-1888))*, c.1, (edit: Mehmet Bayyığıt), Balıkesir Büyükşehir Belediyesi Yayını, İstanbul, 2022.
- KAYNAR Reşat, *Mustafa Reşit Paşa ve Tanzimat*, Türk Tarih Kurumu Yayını, Ankara, 1985.
- SARIKAYA Bahriye, *Sındırgı Şehir Coğrafyası*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2020.